

Євген Чернецький

БРАНИЦЬКІ

ВРАМІСЬУ

Біла Церква
Видавець
Олександр Пшонківський
2011

Зміст

Костянтин Єфименко. Шановні читачі!	11
Євген Чернецький. Історія цієї книги	13
Скорочення в книзі	19

Частина 1

Предки великого коронного гетьмана

Францишка-Ксаверія Браницького

Корчаки та їхній герб	23
Пралінія Корчаків із Ченстоборовичів і Зюлкова	31
Початки роду Корчаків-Браницьких (XV – XVII ст.)	45
Предки графів Браницьких в останній третині XVII – першій половині XVIII ст.	79

Частина 2

Гетьман і гетьманова

Великий коронний гетьман

Францишек-Ксаверій Браницький	109
Початок життя та кар'єри	111
В оточенні Станіслава-Августа	115
Перші спроби власної політичної гри	117
Магнат	124
Графський титул: примари та реалії	128
У фарватері російської політики	132
Білоцерківські десятиліття	140
Білоцерківське графство	143
Спогади про гетьмана та будівничу діяльність	147
Гетьман, його жінки та дружина	152
Смерть та підсумки	156

Графиня Олександра з Енгельгардтів	159
Дитинство та юність	162
Зліт дядька та небоги	166
Фрейліна	168
Графиня	173
На господарстві	178
“Олександрія”	187
Таємні товариства	189
Будівництво церков	195
Заповіт	197
Політичний спадок та його доля	200

Частина 3

Нащадки гетьмана

Заповіт графа Владислава-Гжегожа Браницького	209
Гетьманів зять, граф Артур Потоцький	215
Гетьманів зять, найясніший князь Михайл Воронцов	221
Старший онук гетьмана	227
Граф Владислав-Міхал Браницький	231
Онук і правнуки гетьмана та їхні резиденції	235

Частина 4

Останні володарки Білої Церкви

Графиня Марія – власниця білоцерківського спадку	249
Походження та виховання	252
Шлюб і діти	253
Підданство графині	255
Господарство та благодійність	259
Шлюб князівни Ельжбети-Гелени Радзівілл	264
Візит імператриці Марії Федорівни	267
Останній рік	269
Софія з графів Браницьких	279
Княгиня Марія-Ружа з графів Браницьких Радзівілл	283

Частина 5

“Олександрія” та Біла Церква часів графів Браницьких

Графи Браницькі, їхні маєтки і резиденції	293
До проблеми датування початку закладання “Олександрії”	305
Двір графів Браницьких в “Олександрії” наприкінці XVIII – на початку XIX ст.	314
Фундація Білоцерківської гімназії графом Владиславом-Гжегожем Браницьким: події та акт 2 червня 1843 року	321
Розвиток краєзнавства в латифундії графів Браницьких	329
Білоцерківські реліквії імператриці Катерини II та найяснішого князя Г. О. Потьомкіна-Таврійського	345
Поховання графів Браницьких у Білій Церкві та їхня доля	347

Додаток 1

Анна Браницька-Вольська. Дані про родину Корчак-Браницьких

Євген Чернецький. Анна з графів Браницьких Вольська та її "Дані..."	367
§ 1. Хочу записати, що знаю про родину Корчаків-Браницьких	373
§ 2. Себастьян Браницький	374
§ 3. Юзеф Браницький	375
§ 4. Пйотр Браницький	376
§ 5. Францишек-Ксаверій Браницький	377
§ 6. Олександра з Енгельгардтів	383
§ 7. Ельжбета Браницька	387
§ 8. Софія з Браницьких Янова Потоцька	387
§ 9. Катерина Браницька	387
§ 10. Софія з Браницьких Артурова Потоцька	388
§ 11. Ельжбета з Браницьких	388
§ 12. Олександр Браницький	389
§ 13. Владислав Браницький	389
§ 14. Ксаверій Браницький	394
§ 15. Олександр Браницький	403
§ 16. Владислав Браницький	408
§ 17. Костянтин Браницький	411
§ 18. Ельжбета Браницька	417
§ 19. Софія Браницька	417
§ 20. Катерина Браницька	419
§ 21. Владислав Браницький	421
§ 22. Ружа Браницька	425
§ 23. Марія-Ружа з Браницьких	428
§ 24. Софія з Браницьких	430
§ 25. Катерина Браницька	432
§ 26. Ксаверій Браницький	433
§ 27. Анна з Потоцьких	439
§ 28. Костянтин Браницький	442
§ 29. Катерина Браницька	444
§ 30. Ядвіґа Браницька	445
§ 31. Адам Браницький	446
§ 32. Владислав Браницький	446
§ 33. Олександр Браницький	447
§ 34. Марія з Браницьких	447
§ 35. Анна з Браницьких	447
§ 36. Юлія з Браницьких	449
§ 37. Ружа з Браницьких	450
Володимир Іванців. Пам'ять роду (замість післямови)	451

Додаток 2

Оксана Степанишина.

Господарство графів Браницьких на Київщині
і реформа 1861 р. в їхніх маєтках

Євген Чернецький, Олександр Ярмола.

Оксана Степанишина та її "Господарство..."	459
Передмова	471
Київщина на початку 1860-х рр.	477
1. Графи Браницькі – власники маєтків на Київщині (1770-1870 рр.)	481
2. Графи Браницькі – організатори маєтків на Київщині в 1840-1850-х рр.	497
Ключі як економічно-адміністративні центри	497
Економічне становище селянства	528
Шукання паном нових форм господарства	545
Переведення в життя інвентарних правил 1847-1848 рр. в маєтках Браницьких	560
3. Економічне становище селянства на початку 1860-х рр.	567
4. Переведення реформи в життя – роки 1862-1872	583
5. Ставлення до реформи селян, Браницьких і адміністрації	629
6. Наслідки реформ для селянського і панського господарств.	641

Додаток 3

Генеалогічні таблиці	685
Список використаних джерел та літератури	695
Показчик	701
Анотації	727
Від видавництва	733

Додаток 2

Оксана Степанівна

Господарство графів Браницьких
на Київщині
і реформа 1861 р. в їхніх маєтках

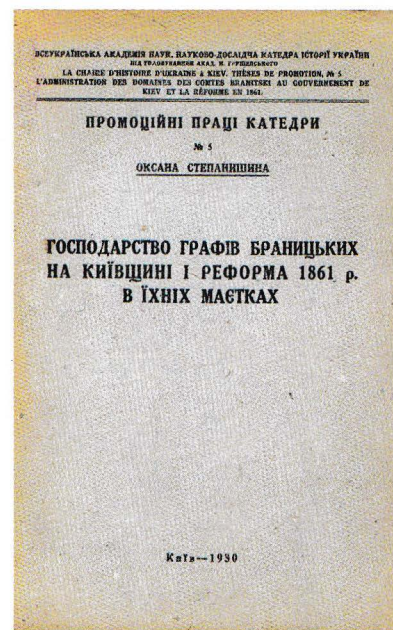
Оксана Степанишина та її "Господарство"

Так склалося, що Оксана Степанишина відома навіть у фаховому середовищі головним чином завдяки її часто цитованим спогадам про останній період життя та обставини передчасної смерті професора Михайла Грушевського. Тим часом лишаються мало відомими подробиці її біографії. Кілька документів з її особової справи дозволяють скласти офіційну картину першого тридцятиліття особистого та наукового життя Оксани Степанишиної.

Початок наукової кар'єри майбутньої учениці М. Грушевського Оксана Юркова і Дарина Андросова-Байда пов'язують з Осипом Гермайзе, який досить тривалий час працював разом з Оксаною Степанишиною в 1-й трудовій школі ім. Шевченка (Степанишина викладала там історію України, а Гермайзе – суспільствознавство)¹. Значення цього знайомства в долі Оксани Михайлівни підтверджують документи.

19 вересня 1924 р. учителька Першої української трудшколи ім. Т. Шевченка Оксана Степанишила написала до Київської дослідчої кафедри історії України² заяву такого змісту: "Бажаючи працювати по вивченню економічної історії України, прошу зарахувати мене аспіранткою Дослідчої кафедри. Потрібну політичну рекомендацію маю надіслати від двох

Титульна сторінка праці
О. Степанишиної
"Господарство графів
Браницьких на Київщині
і реформа 1861 р. в їхніх
маєтках". 1930 р.

відповідальних партійних робітників”³. На цій заяві того ж дня зробив запис науковий співробітник кафедри Осип Гермайзе: “Тов. О. М. Степанишина працює кілька років над економічною історією правобережного селянства, виявила енергію в умінні знайти матеріал і відповідно його обробити. Те, що нею зроблено до сього часу, освітлює в значній мірі неясну картину реформи 1861 р. на Україні. Знаю тов. Степанишину і як досвідченого педагога-суспільствознавця; вважаю її і по роботі, і по ... світогляду цілком придатною і ... для наукової роботи”⁴.

До своєї заяви Оксана Михайлівна додала “Временное свидетельство”, видане 7 грудня 1917 р. за № 524 Київськими вищими жіночими курсами, та автобіографію⁵. В останній, датованій тим же 19 вересня, вона писала: “Я народилась в 1895 р. на Холмщині, де в м. Холмі одержала середню освіту. В 1913 р. поступила на Історичний відділ Харківських вищих жіночих курсів. В 1917 перевелась на Київські вищі жіночі курси, які і скінчила в тому ж 1917 році. З 1918 року працюю по середніх школах м. Києва. В 1923 році читала доклад “Фабрики і заводи на Київщині в 30-60 рр. XIX ст.” при дослідчій кафедрі сільсько-господарської економії України С.Г.Н.К. Маю майже закінчені такі праці: “Економічне становище селян в

Церква
Різдва Пресвятої Богородиці
в Холмі.
Фото Ласло Шедера, 2006 р.

маєтках графів Браницьких на Київщині в кінці XVIII в. і на початку XIX віку” і “Викуп земель у гр. Браницьких в Васильківському повіті по реформі 1861 року”⁶.

Більше біографічних даних про Оксану Степанишину отримуємо з “Личной карточки аспиранта, зареєстрованного Всеукраїнським научним комітетом”, які доповнюємо даними з біографії, оприлюдненої в 1928 р. під час захисту її наукової праці.

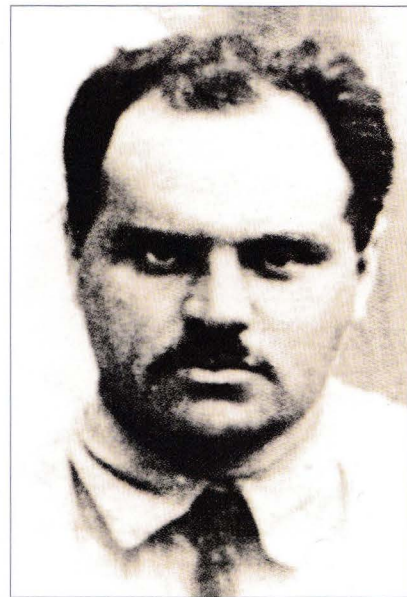

З цих документів дізнаємося, що українка Оксана Михайлівна Степанишина (рідна мова – українська) народилася 19 січня 1895 р. в с. Старе Село на Холмщині. Батько її був народним учителем. На момент укладання картки була заміжньою, мала членство в "Робос", працювала учителькою в Трудшколі № 1 ім. Т. Шевченка та мешкала за адресою вул. Полтавська, 4, помешкання 2. На її утриманні, були мати і сестра з дитиною.

Початкову освіту вона отримала вдома. З 1905 до 1912 р. навчалася в жіночій гімназії в Холмі. З 1913 р. вчилася на історичному відділенні історико-філологічного факультету Харківських вищих жіночих курсів. В 1917 р. перевелася до Києва. В цей період один рік вона учителювала. Після закінчення історичного відділу Вищих жіночих курсів у Києві (1917 р., тема дипломної праці: "Заселение южной окраины Московского государства") з 1 січня 1918 р. учителювала в школах Києва (реальна школа і трудшкола, в 1921-1927 рр. – в 1-й трудшколі ім. Шевченка), працювала в бібліотеці та робітничих клубах. Вміла перекладати з німецької, французької та польської мов.

Важливим для формування наукових інтересів Оксани Степанишиної був 1919 рік. Тоді вона читала лекції на курсах для вчителів Білоцерківщини⁷. Саме в той час вона познайомилася з Білою Церквою – колишнім центром маєтків графів Браницьких. Часи Браницьких ще не встигли тоді перетворитися тут на далеке минуле: родина графів залишила місто навесні 1918 р., а влітку того року ще функціонували їхні управлінські структури. Під час побуту в Білій Церкві Оксана Степанишина, вочевидь, нав'язала знайомства, розвиток яких укорінив в її свідомості інтерес до минулого Білоцерківщини. Тоді ж, можливо, вона дізналася і про існування архіву Головного управління маєтками графів Браницьких, що згодом був перевезений до Києва та ліг в основу її досліджень.

На військовій службі Оксана Михайлівна не перебувала. Так само не була членом наукових товариств, партій та не працювала в марксистських гуртках. Натомість в 1923 р. читала згадану вище доповідь "Фабрики і заводи на Київщині в 30-60 рр. XIX ст." (інша назва: "Кріпосна фабрика на Київщи-

Осин Гермайзе

ні в 1830-60 рр.”) при дослідчій кафедрі сільськогосподарської економії України Сільськогосподарського комітету⁸.

20 вересня 1924 р. датована думка академіка Михайла Грушевського щодо заяви Оксани Степанишиної: “Спираючись на дані мені ... членів Катедри О. С. Грушевським і О. Ю. Гермайзе, які досі керували роботою О. Степанишиної, а також на власних розмовах з нею, я вважаю її досить підготовленою для аспірантури, а й участь в ній і особливо ... як уроженки Холмщини”⁹. 26 вересня до Дослідної кафедри історії України з клопотанням про затвердження аспірантами В. Юркевича, О. М. Степанишиної, П. С. Глядківського й Д. О. Кравцова звернулося Правління Київського губвідділу Профспілки робітників освіти (РОБОС)¹⁰.

З обіцяних рекомендацій “відповідальних партійних робітників” у справі відклався лист від 17 січня 1925 р. за підписом члена КПУ (білет № 279255), ректора Художнього інституту І. І. Врони¹¹: “Свідчу, що гр. Степанишина Оксана Михайлівна по своєму соціальному походженню і стану, а також по своїй політичній підготовці і поглядах цілком заслуговує затвердження в склад аспірантури по економічній історії України”¹².

*В околицях Старого Села.
Фото Делейнеся, 2008 р.*

Внаслідок подання заяви та підтримки академіка Михайла Грушевського Степанишина стала кандидатом в аспіранти

та розпочала виконання різноманітних вимог щодо вступу на аспірантуру. Оцінку її наукових зусиль впродовж наступного року виклав 20 червня 1925 р. керівник секції Осип Гермайзе:

“Тов. О. М. Степанишина вже кілька років працює над темою про економічний побут та стан селянського й великого господарства на Київщині в середині десятиліття XIX ст. Нині робота ця вже дійшла до кінця. Автор її із великого використаного вже матеріалу відокремив матеріали до історії господарювання великих власників Київщини – гр. Браницьких. Зважаючи на то, що ця родина мала маєтки

в різних повітах Київщини, висновки роботи матимуть ширше для всієї Київської території значіння.

Степанишина спиняє свою дослідницьку увагу над агонією старого кріпосницького режиму в маєтках, й переходом сільського господарства в стадію аграрного капіталізму і аналізує ті економічні зміни, що зайшли внаслідок вказаних процесів в дрібному селянському господарстві.

От же автор аналізує і епоху інвентарів 40-50 рр. й епоху реформи визволення селян від кріпацтва. Праця Степанишиної, що має назву: "Реформа 1861 року в маєтках Браницьких на Київщині", складається з таких розділів:

"Вступ" – література питання і характеристика джерел, що по них писана робота.

I. Економічне становище України в 60 рр.

II. Маєтки Браницьких на Київщині – розподіл їх по районах.

III. Еволюція селянських наділів – наділи інвентарні, наділи уставних грамот і викупних актів.

IV. Уставні грамоти 1860 року (їх історія і економічний ґрунт).

V. Перевірка уставних грамот:

a) урядовий курс,

b) скарги селян і вимоги,

c) відношення панів,

d) грамоти 1865 р., які послідоп. (?) перевірки.

VI. Бунти селян під час переведення реформи.

VII. Викупні платежи.

VIII. "Неплательщики".

Для своєї роботи Степанишина вповні ознайомила з друкованою літературою, і використала архівні матеріали: 1) з архіву київського генерал-губернатора, та 2) архіву Браницьких (в Центр. арх. давніх актів у Києві).

Робота Степанишиної більш аналітичного характеру, і дає вона більш картину переведення реформи, аніж ширші висновки. Проте матеріал для узагальнень робота Степанишиної дає багатий. Головним чином, показала вона процес перетворення старого кріпосницького господарства на аграрно-капіталістичне, організацію на аграрній базі промислового

капіталізму, і створення умов, за яких в капіталістичній Україні шляхом вивласнення дрібних хліборобів від землі стало ... зубожілих, а то і цілком sproлетаризованих селян.

(Система надмірних викупних платежів – основний висновок Степанишиної – а також зменшення внаслідок реформи селянського наділу призводять до великого зубожіння селян.) В своїй роботі Степанишина виявила уміння користуватися науковими методами, а також інтерес і здібності до роботи.

На протязі минулого року Степанишина, будучи кандидаткою в аспіранти, проходила всі практикуми, що велися при кафедрі, і спеціально по соціології працювала над темою: "Марксів аналіз історичних фактів в "Капіталі".

Отже, на підставі всього сказаного, вважаю тов. О. М. Степанишину цілком підготовленою до аспірантури і прошу Кафедру подати її кандидатуру на затвердження"¹³.

За цими результатами і завдяки їхній схвальній оцінці Оксана Степанишина того ж 1925 р. стала аспірантом Науково-дослідної кафедри історії України (адреса: Київ, вул. Короленкова, 35). Рішення про подання К. Є. Антиповича¹⁴, Д. Бованенка¹⁵, П. С. Глядківського¹⁶, В. Камінського¹⁷, М. Карачківського¹⁸, І. Кравченка, Л. Окіншевича, О. Степанишиної і В. Д. Юркевича на зарахування аспірантами було ухвалене на засіданні Науково-дослідної кафедри історії України, що

відбулося 26 червня 1925 року. Відповідне клопотання про зарахування всіх їх аспірантами було надіслане до уповноваженого Укрголовнауки в Києві 4 липня за підписами академіка М. Грушевського і секретаря С. Глушка. Рішення про це було ухвалене 19 вересня 1925 р. у Харкові на засіданні президії Укрнауки Народного комісаріату освіти УСРР¹⁹.

Впродовж наступних трьох років, що становили обов'язковий аспірантський стаж, Степанишина склала іс-

Туманний ранок
в околицях Старого Села.
Фото Лелейнеся, 2008 р.

пит ("відбувши перевірки") з історії літератури та виконала низку обов'язкових вимог. Зокрема, в II томі "Студій з історії України" (1925 р.) була опублікована її стаття "Сторінка з реформи 1861 року в Шевченкових селах". Представлення праці Степанишиної "Господарство Браницьких на Київщині та переведення реформи 1860-х рр." відбулася 12 і 19 червня 1928 р. на засіданнях кафедри шляхом читання її окремих частин. У вересні ціла ця праця була подана на розгляд членів керуючого осередку.

2 жовтня 1928 р. відбулося засідання членів керуючого осередку. На ньому Оксана Степанишина склала останні іспити зі знання французької й німецької мов та історії соціальних відносин в Україні XIV-XVI століть. На тому ж засіданні була розглянута її праця²⁰. Були заслухані відгуки О. Гермайзе, О. Грушевського, В. Щербини, В. Данилевича та М. Грушевського.

Осип Гермайзе, керівник секції, науковий керівник О. Степанишиної: "Аспірант О. М. Степанишина за час свого пробування в науково-дослідчій кафедрі історії України виконала з належною ретельністю всі учбові та наукові роботи, що були їй запропоновані. Наслідком наукових студій явилась робота з економічної історії Київщини (Київські маєтки графів Браницьких) в епоху формування капіталізму на Україні (в центрі досліду стоїть переведення в маєтках Браницьких селянської реформи 1860 р.). Робота оперта на первісні джерела, які сама т. Степанишина і розшукувала, затративши на це багато часу і праці. Робота систематизує зачерпнуті з архівних джерел відомості про організацію панського господарства на Україні, про економічне становище селянства, подає відомості про саму реформу 1861 р. і дає відповідні висновки щодо результатів тої реформи. Безперечно, що ця робота розширює наші знання з економічної історії України XIX ст., і цілком відповідає тим умовам, що ставляться для промоційних праць. Треба побажати, щоби автор де в чому в стилі своєї роботи і в плані поробив

Захід сонця
в околицях Старого Села.
Фото Лелейнеся, 2008 р.

невеликі поправки, і тоді роботу варто буде як найшвидше надрукувати”²¹.

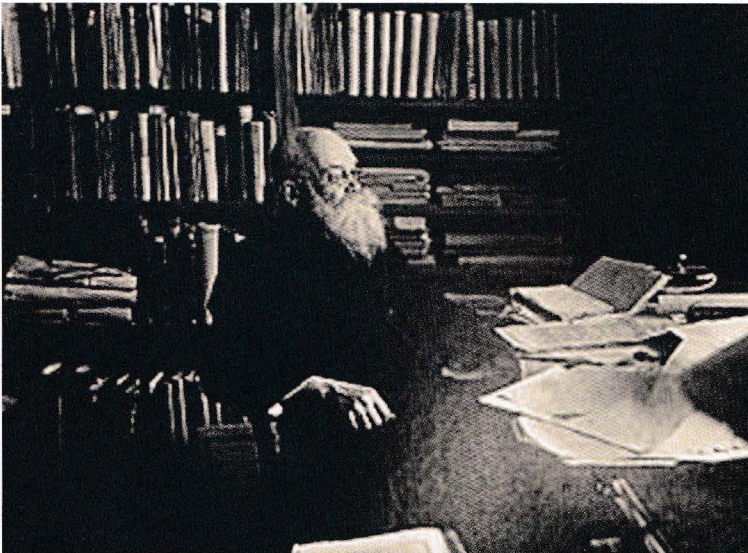
Олександр Грушевський, професор, керівник секції: “Тов. Степанишина в своїй праці “Господарство Браницьких” виявила велику енергію щодо збирання архівних матеріалів, на яких переважно оперта ця праця. Виявила вона також уміння виділити в цій різноманітнім матеріалі все те, що стосується до її теми, звязати дрібні вказівки та освітити їх на підставі інших даних. Думаю, що тов. Степанишина заслуговує перечислення до наукових співробітників кафедри”²².

Володимир Щербина, дійсний член кафедри: “Праця О. М. Степанишиної про господарство в маєтках Браницьких та переведення в них реформи 1861 року присвячена дуже важливим питанням з соціально-економічного життя Київщини на протязі цілого століття. Працю написано на підставі архівних та літературних джерел і вона вміщає багато дуже важливих даних. Тому, не зважаючи на деяку неповноту чи неясність викладу я вважаю її за цілком задовольняючу”²³.

Василь Данилевич, дійсний член кафедри: “Праця аспірантки О. Степанишиної “Господарство Браницьких та переведення реформи 1861-63 рр. у маєтках Браницьких на Київщині” складена ретельно. Тема праці надзвичайно цікава і важлива з боку використання джерел та літератури, авторка, безперечно, зробила все те, що можна лічити за головне. Вади

праці виключно методологічної ... Насамперед, авторка не зуміла того окремого питання, що вона вивчала, пов’язати з загальним станом господарства України та інших країн, що так чи інакше впливали на нашу економіку. Ця вада її праці, на мою думку, залежить від того, що сама праця має переважно описовий характер. Дослідницькі елементи в ній майже відсутні. Але передмова авторки цілком з’ясовує об’єктивну причину цієї вади, а саме розбіжність та деколи цілковитий брак джерел. Безперечно така

Михайло Грушевський
у кабінеті в будинку
на Паньківській.
Фото вересня 1927 р.

причина не дозволяє мені покласти зазначеної вище вади на рахунок авторки. Лише брак загального гла, що я зазначив вище, становить справжню хибу авторки. Вступ в жодному разі не замінює тієї відсутності загально-економічного освітлення, що становить прикмету цієї праці. Але така вада типова, взагалі, для молодих вчених. Тому, визнаю працю О. Степанишиної за цілком задовольняючу й придатну до промоційної обертони"²⁴.

Михайло Грушевський, академік, керівник кафедри: "Асп. Степанишина вложила в свою працю дуже багато старанної праці, проробила великий матеріал, цілком новий і неупорядкований архів Браницьких, і спостереження її над економічним життям сеї величезної лятифундії дає чимало інтересного для пізнання соціально-економічних відносин України. Але в праці занадто переважає дрібний обрахунковий матеріал, мало висновків і явища життя сеї лятифундії не увязані з загальними явищами і змінами українського життя, особливо соціально-політичними. Се зменшує ужиточність праці. Але аспірантка виявила в ній дослідницьку здібність і любов до дослідчої праці і заслуговує до переведення до категорії наукових співробітників"²⁵.

За підсумками голосування одноголосно було ухвалено рішення про допущення аспіранта Степанишиної до публічного захисту праці, призначеного на неділю 7 жовтня 1928 р. на 12 годину. Опонентами були призначені Осип Гермайзе та Володимир Щербина. На захисті присутніми були керівник кафедри, академік М. Грушевський, керівники секцій О. Грушевський й О. Гермайзе, дійсні члени кафедри В. Щербина й В. Данилевич, а також заступник секретаря кафедри С. Шамрай та аспіранти кафедри. Після заслуховування біографічних відомостей про Степанишину,

Будівля
Вищих жіночих курсів
у Києві
(фасад, що виходить
на вул. М. Коцюбинського).
Фот. George Alex, 2007 р.

Іван Врона

остання впродовж 1 год. 15 хв. зачитувала резюме своєї праці. Із зауваженнями виступили О. Ю. Гермайзе, В. І. Щербина, В. Ю. Данилевич, А. І. Ярошевич та О. С. Попов, на які Оксана Степанишина дала відповіді. На закінчення члени керуючого осередку ухвалили: “подати аспіранта Степанишину на затвердження УкрНауці науковим співробітником Науково-дослідчої кафедри історії України” (протокол підписали голова кафедри академік М. Грушевський та заступник секретаря С. Шамрай)²⁶.

Клопотання про затвердження Степанишиної як наукового співробітника було спрямоване до Президії Укрнауки 12 жовтня 1928 року. Вже 31 жовтня таке затвердження відбулося²⁷.

Ліквідація в 1931 р. Науково-дослідної кафедри академіка М. Грушевського та його вимушений від'їзд до Москви призвів до необхідності багатьма його учнями шукати праці в інших наукових установах. Оксана Степанишина звернулася до академіка Д. Багалія й до 1933 р. працювала науковим співробітником в очолюваній ним Комісії для виучування соціально-економічної історії України при ВУАН. Оксана Юркова відзначила, що в цей період Степанишина продовжила дослідження реформи 1861 р. на Правобережжі та була змушена “написати декілька кон'юнктурних розвідок, зокрема “З сторії класової боротьби на Сталінщині за доби імперіалізму” до Сталінського збірника”²⁸.

1 серпня 1933 р. Оксану Степанишину було звільнено з ВУАН. Завдяки пізнішій публікації Степанишиної про останні роки життя М. Грушевського ми знаємо, що після звільнення її життя було тісно пов'язане з родиною академіка. Михайло Грушевський передчасно помер 25 листопада 1934 року. Напевно, по його смерті Степанишина мешкала в Києві, де вона згадується згодом, під час окупації України німецькими військами.

Окупаційний період її біографії представлений двома фактами. Влітку 1942 р. список членів Київського будинку вчених з історико-філологічних наук фіксує її на посаді директорки жіночої гімназії. 19 грудня 1942 р. на засіданні історично-філологічного гуртка Київського будинку вчених Оксана Степанишина виступила з доповіддю, присвяченою

останнім рокам життя Михайла Грушевського. З цих даних видно, що Степанишина брала досить активну участь у житті української інтелігенції окупованого Києва. Напевно з наближенням фронту вона мала б скористатися будь-якою можливістю для евакуації.

Спираючись на публікацію "Українська історична наука в 1920-х роках", яка побачила світ 1948 р. під криптонімом О. М. у м. Новий Ульм, О. Юркова припустила, що її автором була Оксана Степанишина. На користь такого

припущення свідчить той факт, що в 1943 р. Оксана Михайлівна вже використовувала такий криптонім при публікації статті "Останні роки життя М. С. Грушевського"²⁹, а також її очевидна обізнаність з темою³⁰.

Щодо м. Новий Ульм (нім. Neu-Ulm), який лежить на Дунаї за 90 км від Штутгарта та 140 км від Мюнхену, маємо зазначити, що в 1945 р. в ньому був табір для переміщених осіб, в якому було чимало українців. Багато хто з них залишився мешкати в Новому Ульмі на стало. На кінець Другої світової війни місто було майже повністю зруйноване: 80% будівель були знищені, як і всі мости через Дунай, що з'єднували Новий Ульм з м. Ульм. У таких умовах починалося повоєнне життя української громади Нового Ульма. Була вона чимала, що за кілька десятиліть відбилосся на місцевому цвинтарі. Тут знайшли свій останній спочинок чимало відомих українців, зокрема, письменник Іван Багряний та історик Наталя Полонська-Василенко. З учнів М. Грушевського, окрім Оксани Степанишиної, в Новому Ульмі мешкав, наприклад, Михайло Карачківський³¹.

Євген Чернецький, Олександр Ярмола

*Міста Ульм і Новий Ульм
(за річкою)*

- ¹ Андросова-Байда Д. Феномен жінки-історика 1920-х рр.: механізми творення нової ідентичності // Історіографічні дослідження в Україні / Голова редколегії В. А. Смолій; відп. ред. О. А. Удод. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2008. – Вип. 19. – С. 32-33. Використано публікацію на www.nbuv.gov.ua.
- ² Тут і далі йдеться про Науково-дослідну кафедру історії України при ВУАН у Києві, очолювану академіком М. Грушевським.
- ³ ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 12, спр. 7372, арк. 5.
- ⁴ Там само, арк. 5.
- ⁵ Там само, арк. 5.
- ⁶ Там само, арк. 6.
- ⁷ Там само, арк. 16. Напевно, йдеться про Білоцерківські педагогічні курси, які діяли з 1910 року (в 1920-х рр. під назвами Білоцерківської педагогічної школи ім. Б. Грінченка та Білоцерківського педагогічного технікуму). Про це більше див.: Малишева Л. Розвиток педагогічної освіти в м. Біла Церква у першій половині ХХ століття // Юр'ївський літопис. Науково-популярне історичне видавництво Білоцерківського краєзнавчого музею. – 2003. – Вип. 2. – С. 18-19.
- ⁸ ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 12, спр. 7372, арк. 4-4 зв., 13, 16.
- ⁹ Там само, арк. 9.
- ¹⁰ Там само, арк. 12.
- ¹¹ Іван Врона (1887-1970) народився в с. Отроч Люблінської губернії (Холмщина). Про нього див.: Юркова О. В. Врона Іван Іванович // Енциклопедія історії України. – Київ: Наукова думка, 2003. – Т. 1. – С. 641.
- ¹² ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 12, спр. 7372, арк. 10.
- ¹³ Там само, арк. 7-8 зв.
- ¹⁴ Костянтин Антипович (1899-1949) народився в м. Луков Люблінської губернії. Про нього див.: Юркова О. В. Антипович Костянтин Єрофійович // Енциклопедія історії України. – Київ: Наукова думка, 2003. – Т. 1. – С. 95-96.
- ¹⁵ Дмитро Бованенко (1900-1942) народився в Києві. Про нього див.: Верба І. В. Бованенко Дмитро Євменович // Енциклопедія історії України. – Київ: Наукова думка, 2003. – Т. 1. – С. 309.
- ¹⁶ Павло Глядківський (1896-1979) народився в с. Михайлівка (нині на Кіровоградщині). Про нього див.: Юркова О. В. Глядківський Павло Семенович // Енциклопедія історії України. – Київ: Наукова думка, 2004. – Т. 2. – С. 126.
- ¹⁷ Василь Камінський (1899 – після 1941) народився в с. Петроострів (нині на Кіровоградщині). Про нього див.: Верба І. В. Камінський Василь Якович // Енциклопедія історії України. – Київ: Наукова думка, 2007. – Т. 4. – С. 49.
- ¹⁸ Михайло Карачківський (1899-?) народився в с. Кормильча (нині на Хмельниччині). Про нього див.: Юркова О. В. Карачківський Михайло Федорович // Енциклопедія історії України. – Київ: Наукова думка, 2007. – Т. 4. – С. 107.
- ¹⁹ ЦДАВОВ України, ф. 166, оп. 12, спр. 7372, арк. 1, 2.
- ²⁰ Там само, арк. 14, 16.
- ²¹ Там само, арк. 14-14 зв.
- ²² Там само, арк. 14 зв.
- ²³ Там само, арк. 14 зв.
- ²⁴ Там само, арк. 14 зв.-15.
- ²⁵ Там само, арк. 15.
- ²⁶ Там само, арк. 15-15 зв., 16.
- ²⁷ Там само, арк. 14.
- ²⁸ Юркова О. Київська історична школа М. С. Грушевського: долі науковців // Четвертий міжнародний конгрес українців (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.): Доповіді та повідомлення. Ч. II. ХХ століття / Відп. ред. С. В. Кульчицький, В. М. Даниленко. – Одеса-Київ-Львів, 1999. – С. 48-53. Використано публікацію на www.nbuv.gov.ua.
- ²⁹ За О. Юрковою: О. М. Українська історична наука в 1920-х роках // Сучасник: Збірник. – Новий Ульм, 1948. – Вип. 1; О. М. Останні роки життя Михайла Грушевського // Наші дні. – Львів, 1943. – Ч. 3. – С. 4-5. Передруковано: Український історик. – 1981. – № 1-4. – С. 69-72.
- ³⁰ Юркова О. Київська історична школа М. С. Грушевського: долі науковців...
- ³¹ Юркова О. В. Карачківський Михайло Федорович... – С. 107.

Ч49

Чернецький Є. А.

Браницькі. — Біла Церква: Видавець Пшонківський О. В., 2011. — 736 с.: іл.

ISBN-978-617-604-001-9

В книзі висвітлено історію Браницьких – одного з найбільших знаменитих родів герба Корчак. Реконструйовано родовід цієї пралінії Корчаків, що охоплює період від середини XIV до початку XXI ст., та розглянуто чинники, які уможливили піднесення однієї з гілок середнього панського роду до рівня найбільш заможної та впливової європейської аристократії. Представлено біографії найвидатніших представників роду – познанського єпископа Себастьяна, галицького каштеляна Юзефа, великого коронного гетьмана Францишка-Ксаверія, їхніх нащадків та родичів. Описано розвиток двору графів Браницьких у Білій Церкві, продемонстровано напрямок розвою їхніх маєтків та резиденцій. В додатках вміщено нотатки про рід Корчаків-Браницьких останньої його представниці Анни Браницької-Вольської та фундаментальну працю Оксани Степанишиної, присвячену економіці графських маєтків.

Видання адресоване поціновувачам втрачених світів – українського й польського Середньовіччя, шляхетської Речі Посполитої, аристократичної Європи, уявлених на прикладі одного роду.

ББК 63.2